

Gyárparunk ötven esztendeje

Irta: FENYŐ MIKSA DR.,
a GyOSz igazgatója.

A B. H. ötven esztendejét nevezhetnők az állami iparfejlesztés ötven esztendejének is, mert a jövő esztendőben lesz ötvenedik évfordulója az 1881:XLIV. tc. megalkotásának, amellyel az állam, bár egyelőre egészen szerény eszközökkel, mégis kifejezetten dokumentálta az iparfejlesztés szükségességét. De dokumentálta egyúttal a városi kultúra fejlesztésének és a városokban a magyarság megerősítésének szükségességét is, mintegy erkölcsi alapját teremtette meg a gazdasági önállóságra irányuló törekvéseknek.

Nem volt könnyű feladat. A kiegyezés alapján Ausztriával közös vámterületen, amely a sokkal fejlettebb és céltudatosan támogatott osztrák iparnak kedvezett, itthon közjogi problémákkal elfoglalva, amelyek mellett a gazdasági kérdések háttérbe szorultak s Ausztriának lehetővé tették saját ipari termelését favorizáló gazdasági intézmények létesítését, az új magyar ipar csak nehezen tudott kezdeteiből kibontakozni. De éppen ezen körülmények között volt fokozottabb jelentősége a felszázaddal ezelőtt inaugurált rendszernek.

A magyar gyárpar utolsó ötven esztendejét három korszakra oszthatjuk. Az első 1880-tól az új század fordulójáig terjed, a második a szisztematikusabb iparfejlesztés és ezzel kapcsolatosan éppen az ipari termelés érdekében Ausztriával kényszerűen folytatott gazdasági harcok korszaka a szerencsétlen háború kiterjedéséig és végül a harmadik, amelyben most élünk s amelynek révén új gazdasági jövőnkét kívánjuk megalapozni, a romok eltakarítása után megmaradt iparunk újjáteremtésének és az újabb iparfejlesztési törekvéseknek korszaka. Az első két korszak adatai, amelyek éppen 1880-tól kezdődőleg az ipari termelés terén is bálumlatreméltó expanzióról és ennek kapcsán a nyugati kultúra és civilizáció előretöréséről tanuskodnak, Nagy-Magyarország adatai, amivel szemben az összeomlás után Csonka-Magyarországnak éppen az ipari termelés szempontjából egészen új helyzetével és új problémáival állunk szemben.

A három korszak közül az elsőnek eredményeit az ipari termelés szempontjából az 1898. évi első gyárpari termelési statisztika tünteti fel. Talán mindennél többet mond ebben a vonatkozásban Magyarország barnaszéntermelése, amely a gyárpari párhuzamosan fejlődő, az 1880. évi 10 millió métermázsáról 1900-ig 51 millió métermázsáig emelkedett, miáltal a kőszénbányászat 8 millió métermázsáról 13,5 millió métermázsára fejlődött. Ha 1880-ban voltak is már komoly iparvállalataink, így 46 nagyobb gőzmalom, 15 cukorgyár, több, mint száz kisebb sörgyár, 27 nagyipari szeszgyár, 2 jelentős petróleumfinomító, évszázados multia visszatekintő vasgyártás és fémipar, vas- és fémipari vállalatok, tímáripár, lenipar, üvegipar stb., mégis, komolyabb fejlődés a meglévő vállalatok erőteljesebb kibontakozásával és igen nagyszámú új vállalat létesítésével, csak

1880 után indult meg és különösen a kilencvenes években vett nagy lendületet. 1898. évi gyárpari statisztika már 1842 motorral ellátott ipari üzemet vett számba, amelyek összesen 262.070 lóerővel dolgoztak. A nyersvastermelés 1880-tól 1900-ig 111.000 métermázsáról 227.000 métermázsára emelkedett s a vas- és fémipar 91 millió forint értékű termeléséből több, mint 53 millió forint értékű termelés a vasgyártásra esik. Ugyanakkor már a gépgyártás is 175 motoros üzemmel szerepel s 85 millió forint értékű árut állított elő. Számottevő üzemekkel volt képviselve a kő- és agyagipar, a faipar, bőripar, fonó- és szövőipar, míg az élelmiszeri és élvezeti iparok csoportja már 479 motoros üzemmel, 323 millió forint értékű termelést tüntet fel. Jelentős fejlődés mutatkozik a papír- és a vegyszertiparokban, amely utóbbiaknak huszonöt százalékát a már akkor is igen fejlett kőolajfinomítás képviselte. A cukorgyárak által feldolgozott répaceménység 1880-tól 1900-ig 33 millió métermázsáról 16 millió métermázsáig emelkedett, a sörtermelés 455.000 hektoliterről 1.448.000 hektoliterra, a szesztermelés 1869-től 1898-ig 32.000 hektoliterről 117.000 hektoliterra, a budapesti malmok által megőrölt búzaliszt 1870-től 1898-ig 3,1 millió métermázsáról 6 millió métermázsára.

Visszapillantásunk második korszakában, 1900-tól kezdődőleg, az állami iparfejlesztés erőteljesebben indult meg s különösen a ma is érvényben levő 1907. évi III. törvények megalkotásával nyert nagyobb lendületet. 1898-tól a háború kiterjedéséig összesen 87 millió forint fordított az állam az iparfejlesztés céljaira, adómentességgel és készpénzszubvencióval kárpótolva az ipari termelést, ezért, hogy Ausztria versenyével szemben vámkon nem védik. Az állami akció eredményeképpen a magyar gyárpar által előállított termelés értéke 1913-ban már 3.396 millió aranykoronára rúgott. Különösen jelentős fejlődés mutatkozik a hatalmas osztrák textilipar versenyéig addig elmaradt textiliparoknál, amelyeknek évi termelése 68 millióról 225 millióra és a bőriparnál, melynek termelése 37 millióról 85,6 millióra emelkedett. De ha nem is közvetlen állami támogatás révén, de közvetve az állami iparfejlesztés eredményeként, hasonló arányú fejlődés mutatkozik a vas- és gépiparnál és a többi iparoknál, amely fejlődés egyik legfontosabb tényezője az volt, hogy a gazdaságilag hatalmasan fejlődő Magyarország minden berendezésében, különösen pedig közlekedése kiépítésében, a szállítástokat a magyar iparnak biztosította s céltudatos politikai küzdelemmel elérte azt is, hogy a monarchia hadserege és tengerészeete részére eszközölt ipari beszerzéseknél a kvótászerű részesedést a magyar ipar számára biztosította.

A megfelelő korszakban éppen az ipari termelés fejlődése révén fellendült széntermelés ennek a korszaknak a végén már meg-

haladta a 100 millió métermázsát, túlnyomórészt barnaszén telepeink nagyobbmértékű kiaknázása révén. A fejenkénti vasfogyasztás az 1900. évi 23,1 kg.-ról 1913-ban 35,8 kg.-ra emelkedett s a magyarországi vasművek 1913-ban 1,9 millió métermázsára nyersvasat és 4,4 millió métermázsára nyers acélt termeltek. A hivatalos termelési statisztika adatai szerint a főbb ipari csoportok fejlődését e korszakban a termelés értékében mutatkozik, alább részletezett emelkedés tünteti fel:

	Termelés értéke millió arany koronában	
	1898.	1913.
vas- és fémipar	193.4	501.7
gépgyártás	151.4	305.4
élelmiszeri iparok	456	1276.3
papíros és rokoniparok	33	97.7
fa- és rokoniparok	97.8	186.2

A gyárpar fejlődésével kapcsolatosan vált lehetővé Magyarországon a modern gazdasági berendezkedés és elsősorban a székesfővárosnak szinte amerikai méretű fejlődése. A magyar gyárpar jelentős része, közel 40 százaléka telepedett a fővárosban és a környékén, de a legjelentősebb vidéki városok, Pozsony, Temesvár, Nagyvárád, Kassa, Miskolc fejlődése is e városokban épült iparvállalatoknak köszönhető elsősorban, ami által ezek a városok a kulturális élet gócpontjaivá váltak.

Harmadik korszaka az ipari termelés elmult 50 esztendő történetének a háború utáni összeomlással kezdődik, amidőn a kommunizmus és a román megszállás pusztításai után úgyszólván romjainból kellett az ipari termelést is újjáépíteni. De mennyivel szerencsétlenebb, kilátástalanabb körülmények között! Hogy mit vesztett az ipari termelés is az ország területének megcsönkítésével, nyersanyagai nagyrészt elvesztésével, a fogyasztás összezsugorodásával, arról már igen sokszor szólt. Nem is lehet célunk, hogy e helyen az elmult évtizedben az ipari termelés helyzetének alakulását, bár csak nagy vonásokban is ismertessük. Ami az ipari termelés problémái közül eddig megoldhatatlannak bizonyult, besorozzuk a jövő feladatai közé, amidőn a megváltozott, súlyos körülmények között is valamelyes megoldásuk fog kiálkálni. Amit sikerült megteremtünk, bár reményességgel tölt el, mégsem szabad túlbecsülnünk. Az utolsó tíz esztendő munkája semmiesetre sem volt minden eredmény nélkül való. Széntermelésünk, mely a háború után felére csökkent, ma már ismét elérte, sőt meghaladta a háború-előtti mértéket; ugyanez vonatkozik a vastermelésre, amely a háború után teljesen megszűnt, de máig teljesen visszaszerezte régi pozícióját. Textiliparunkat, amelytől a trianoni békediktátum úgyszólván teljesen megfosztott, újjáteremtettük. Más iparágak igyekeztek alkalmazkodni a megváltozott viszonyokhoz. Ma már ott tartunk, hogy a gyárpari termelés kétségtelenül gazdasági életünk egyik legjelentősebb tényezője, amelynek sorsával a legszorosabban függnek össze legfontosabb gazdasági problémáink: külkereskedelmi mérlegünk oly módon való alakulása, amely gazdasági jövőnkét biztosítani képes és a szociális problémák, különösen a középosztály problémájának megoldása.

A szeszipar mai helyzete

Irta: FELLNER PÁL.

A szeszipar mai viszonyait tudvalóleg az 1921. évi XL. tc. szabályozza, amely intézkedett abban a tekintetben is, hogy a Magyarországon termelt szesz értékesítése kizárólagos joggal az érdekelték által alapított és a gazdasági minisztériumok ellenőrzése alatt álló központi szervre, az Országos Szeszértékesítő Rt.-ra bízassék. A törvény szerint a magyarországi szesztermelők csak ezen részvénytársaságon keresztül hozhatják termelvényeiket forgalomba.

Fenti törvény meghozatalára és az Országos Szeszértékesítő Rt. életrehozására annak idején a nyomozó túltermelés és az ezzel kapcsolatban mutatkozó szervezeten értékesítési viszonyok adtak okot, amelyek a szesztermelést teljes csődbe vitték volna. Ez természetesen a kormányzatnak nem lehetett mellékes és pedig nemcsak a szesztermeléshez fűződő nagy országos érdekekre való tekintettel, hanem tekintettel arra is, hogy a szeszadóból folyó jövedelem a kincstári bevételeknek egyik igen fontos pillére.

Fenti szerkezet szerencsésnek bizonyult és ennek különös aktualitása van ma, amikor nem egy cikkben — legyen az ipari vagy mezőgazdasági termék, — a szervezetlen értékesítés folyamánaképpen mutatkozó túltermelésnek igen aggályos jelenségei mutatkoznak, amelyeknek nagy részük van a mai gazdasági depresszió előidézésében. A szeszértékesítésre alkalmazott szervezet azért bizonyult szerencsésnek és eredményesnek, mert ennek segítségével nemcsak az volt elérhető, hogy miután így a szesztermelők termelvényükért elfogadható árat kaptak, üzemeiket fenn tarták tartani és az azokhoz fűződő fontos közgazdasági célokat is szolgálni tudták, hanem azért is, mert az egységes értékesítésnél fogva el lehetett érni azt, hogy a különböző felhasználási célokra szolgáló szesztermények különböző árakon hozhatók forgalomba, aszerint, hogy az illető felhasználási cél milyen szeszárát bír el. Ha az értékesítés nem lenne egységes, ezt az eljárást önként értetődőleg nem lehetne követni. Ennek a lényege ugyanis az, hogy a denaturált szesz, amely a fával és szénnel kénytelen versenyezni és amellyel a széles és szegényebb néprétegeknél is elterjedt használatban van, igen olcsón és pedig messze önköltségi ár alatt kerül forgalomba. Éppen így nagyon olcsón kell adni a motorikus és az ipari célokat szolgáló szeszt is; de elsősorban az exportszeszt kellene e tekintetben említeni, amelynek árat természetesen mindig a világpiaci helyzet szabályoz. Ezeket a szeszféleket csak veszteséggel lehet forgalomba hozni és az ezeken elszennvedett árálózatok az itál céljára szolgáló szesz magasabb árban térülnek meg. Ennek a megoldásnak senkinek se kellene hátrányát, mert hiszen csak e révén érhető el, hogy az előbb említett szesz kategóriák olcsón árusíthatók, az ivószesz aránylag magas ára ellen pedig komoly aggály nem merülhet fel. Egységes értékesítés hiányában természetesen egyik termelő sem adna el olcsóbb árú szeszt, hanem mindenki ivószeszt akarna eladni, ami-

A megisméltódott agrárválság

A kilencvenes évek és a mai agrárválság előidézéséről körül ugyanazok az okok érvényesültek.

A magyar mezőgazdaság a megpróbáltatások nehéz napjait éli. Természetes piaci elzárkózások előle áthághatatlannak agrárválságokkal. Ahova pedig eljutott, ott szembe találja magát a tengerentúli gabona versenyével. Itthon a közterhek és a súlyos hitelkamatok nyomják. Értékesítési terveit felborítják a határidősüzet spekulációs kilengései. Csupa gond és csupa baj: ma ez a gazda élete. Ilyenkor érdemes talán visszapillantani a multba. Innen meríteni bizakodást, hogy valahogy talán sikerül mezőgazdaságunknak átvégződnie ezeken a nehéz esztendőknön.

Nézzünk vissza négyöt évtized távlatába. Felütjük az 1885-ös nemzetközi és az 1895-ös harmadik mezőgazdasági kongresszus jegyzőkönyveit. *Mintha a mai lapot olvasnók.* Annaira frissek és idősebbek azok a kérdések, amelyekkel ezeknek a pontos irományoknak tanúsága szerint a nyilcvanas és kilencvenes esztendők magyar gazdavezérei foglalkoztak. Az előadói tanulmányokat a felszólalásokat és határozati javaslatokat összefoglaló jegyzőkönyvekből *mintha egy napjainkbeli gazdasági vitája visszhangoznék.* Csupa ilyen panasz: drága hitel, rossz értékesítési viszonyok az amerikai buza elsőprő versenyé, az ipari államok elzárkózása, a fedezetlen nézdeüzet stb.

Ma azt nézi a gazda, hogy mikor csúszik hús pengő alá a buza budapesti tőzsdei ára, vagy mikor tudja feltornászni magát a huszonkétpengős színvonalra. A kilencvenes években is ez volt a probléma.

Csak a számoknál mutatkozik némi eltérés. Akkor a nyolc forintos buza volt a mezőgazdaság katasztrófája. Még 1877-ben ugyanis 12,75 forint volt a buza ára, de 1884-ben már csak nyolc forintért akadt vevőre. Hét év alatt tehát elvesztette árának negyven százalékát. A rozstól ugyan ebben az időben *huszonnyolc százalékos* árvesztés érte. Majdnem ezt az utat tette meg napjainkban is a buza ára. Amint a nyolcforintos búzáknál akkor, úgy a huszonkétpengős búzáknál most nem képes megtalálni számítását a mezőgazdaság.

Az 1885-ös nemzetközi gazdakongresszuson azt panaszolták a gazdák hogy amíg Csikágóól Liverpoolig két forint az amerikai buza fuvarköltisége és amíg a román búzát Sulinából Londonig 0,69 forint költséget terhel, addig a magyar buza fuvarköltisége Budapest—Zürich között 1,86 forint. Napjainkban ugyanez a mezőgazdasági export egyik problémája. Csak a forint helyére a pengő lépett, de a magyar buza hátrányára mutatkozó fuvardíjkülönbözet a versenybuzák exportértékesítésével összefüggésben ma is érvényesül.

Lapozzuk tovább a gazdakongresszus jegyzőkönyvét. Kiderül, hogy a kongresszus napokon át foglalkozott a mezőgazdasági hitel kérdésével. *A kamatuzsoráról panaszkodtak akkor is a gazdák.* Arra hivatkozott az egyik felszólaló, hogy a hetvenes évek második felében tartott vizsgálat ezernégyszáz százalékos nyilvankönyvileg bejegyzett kölcsönökre bukkant. A kamatszédés terén uralkodó ezeket az ázsiai állapotokat azóta elfelejtettük. Hiteléletünk bálumlatos fejlődést tud felmutatni. De tény, hogy a mezőgazdasági üzem jövedelmezősége és a gazdálkodás számára szükséges kölcsön kamatozása között most is hiányzik az egységes reláció. György Endre a kongresszus számára készített elő-

adói tanulmányában kimutatta, hogy a bekebelezett földterheknek csak 31,16 százaléka törlesztéses kölcsön, míg 42,36 százaléka egyéb tartozás és arra az eredményre jutott, hogy a hitelszervezet a birtokosok igényei szempontjából nem kielégítő, a hitelszervezet hiányain kizárólag a reálhitel fejlesztése nem segít, végül hogy a személyi hitel terén kell a mezőgazdasági üzem részére megfelelő olcsó hiteltől gondoskodni. *Zichy Nándor* gróf az 1895-ös III. gazdakongresszuson a mezőgazdasági hitelügyével foglalkozva kiemelte, hogy nem annyira új bankok alapítása a fontos hanem a meglévő működtetésének fokozottabb mértékben való beállítására a jelzáloghitelre, valamint a jelzálogilag lekötött kölcsönök mozgósítására. Ma ugyanez a helyzet. A gazdátársadalom most is a hosszulejárati jelzáloghitelt és az üzem számára szükséges rövidlejárati üzemi kölcsönt sürgeti.

Napjainkban azt látjuk, hogy úgy saját mezőgazdaságunk, mint általában az agrárkivitel államok exporttörekvéseik során többek között a bevitelre szoruló államok mezőgazdasági vámaival is számolni kénytelenek. Az ipari államok természeti adottságukra támaszkodni nem tudó mezőgazdaságukat igyekeznek ezáltal megsegíteni és nem tudják vagy nem akarják meglatni, hogy ugyanakkor saját iparuk termelési költségét drágítják és kivitelét akadályozzák. Így volt ez azonban közel öt évtizeddel ezelőtt is. Frappáns bizonyosság erre Tisza Kálmán miniszterelnöknek az a beszéde, ameytől az 1884-es vámonovella tárgyalása során tartott. Ebben ugyanis többek között ezeket mondta: „Ami magát az általános felfogást illeti, én nem tehetek róla, de nekem legalább nézetem az, hogy azon mezőgazdasági politika, melyet ma Közép-Európa államai kö-

vetnek, sokkal kisebb mérvben használhat egyiknek vagy másiknak, mint amennyivel árthat esetleg szomszédjaiknak. Mert meggyőződésem szerint, ha van veszély, az főleg a gabonaművekre nézve a tengerentúli konkurenciában rejlik. Ez ellen védekezni érdeke volna Közép-Európa összes államainak. De ezt csak úgy lehetne sikeresen megtenni, ha annak olyan módját találják fel, hogy azért az egymásközt kifejlesztett kereskedelmi és közgazdasági viszonyokat meg ne zavarják. Mert a közép-európai államok közt behozott gabonavámok árthatnak a gabonát termelő szomszédállamnak, de nem elégségesek arra, hogy megvédjék az általam jelzett konkurenciával szemben saját államukat, míg mégis azon állam közgazdasági viszonyaira más irányban rosszul hatnak. Ha pedig a szomszédnak árthatnak, ott is hasonló vámemeléseket provokálnak, melyek azután ismét a kezdeményező állam iparának árthatnak amellyel, hogy csakis igen keveset használhatunk azon államnak, mely azokat a maga részéről behozta. Ha minden állam meggyőződik annak igazságáról, amiről én meg vagyok győződve és amit előbb mondtam, hogy a mostani eljárás sokkal többet árthat a szomszédoknak, mint amennyit használ magának az illető államnak, csak akkor lehet azt remélni, hogy életbe léptetik az egészséges politikát.”

Előttünk fekszik *Gadl* Jenő hatalmas tanulmánya, amelyet az 1885-ös nemzetközi agrárkongresszus számára készített és amely az akkori mezőgazdasági válság okainak feltárásával foglalkozik. A dolgot vizsgálódásának középpontjában az amerikai buza versenyé áll. Az első kérdés, amelyet felvet, hogyan fog fejlődni a tengerentúli országok és az ezekhez hasonló körülmények között levő államok